

Nyelvvédelem és nyelvújítás – megőrzés és megújulás

Egy aradi tapasztalat

A mögöttem maradt évtizedekben szinte teljesen bejártam a Kárpát-medencét, számos város akad, ahová időről-időre visszatérek, természetesen ilyen Pozsony, Kassa, Ungvár, Nagyvárad, Kolozsvár, Szatmárnémeti, Marosvásárhely, Szabadka, Újvidék és Alsólendva. Nehéz kimondanom, mindenütt a magyar nyelv erőteljes hanyatlását kellett tapasztalnom. Két hete jártam Aradon, közel tíz esztendő elmúltával, az ottani Kölcsey Egyesület és az általa megjelentetett Havi Szemle című folyóirat meghívására. Ezt megelőzően akkor jártam a városban, amikor az aradi vár kazamatáiból kiszabadított, majd egy időre a Minoriták főtéri templomának udvarán elhelyezett Szabadság-szobrot ismét felavatták, ha nem is eredeti helyén, a történelmi emlékeket hordozó Városháza előtt, hanem egy félreeső, kissé elhanyagolt téren, szemközt az 1849-es erdélyi háború román politikusait és harcosait megörökítő emlékművel. Ez akkor még csak egy diadalívré felfüggesztett molinón volt látható. Azóta létrejött a valóságos, kőbe faragott és bronzba öntött román monumentum, s a két emlékmű: a nemzeti emlékezetbe mélyen beivódott magyar és az újabb, kissé esetlen román ott álldogál békésen egymással szemben, figyelvén a gondozatlan térségen sietősen átvágó aradiakat.

Midőn egy évtizede ott jártam, Aradon még gyakran hallottam magyar szót, két hete viszont csak abban a több épületre kiterjedő magyar kulturális létesítményben, amelyben az ottani két magyar szerkesztőség, a magyar kulturális egyesület és egy magyar vendéglő található. Máskülönben a város, amelynek lakossága az utolsó osztrák-magyar népszámlálás alkalmával, 1910-ben 77.542 főt számlált, ebből 48.761 fő magyaroknak, 14.949 románnak, 11.320 németnek, 1.850 szerbnek vallotta magát, azaz a magyarok túlnyomó: 62,9 %-os többségben éltek, a románok aránya 19,2 %, a németeké 14,6 %, a szerbeké 2,4 % volt. Nos, mindez a rendelkezésre álló 1992-es román népszámlálás adatai szerint a következőkben változott: a város lakossága 190.114 főt tett ki, ebből 151.436 volt a román, 29.828 a magyar, 4.142 a német és mindössze 888 a szerb (viszont 2.138 a cigány). Azaz a magyarok aránya 15,7 %, a románoké 79,6 %, a németeké 2,18 %, a szerbeké 0,47 % (és a cigányoké 1,12 %). A legtöbb, korábban nagy (vagy relatív) többségben magyarok által lakott erdélyi, partiumi, bánági város etnikai képe ehhez hasonlóan alakult át, és már csak a Székelyföld városai tekinthetők magyar településnek, Marosvásárhely nagyon kicsiny magyar többsége is felettébb ingatag. Mindez, amiről az imént beszéltem, arra utal, hogy az erdélyi (és általában a Kárpát-medencei) magyar kisebbségvédelmi stratégiát: a kisebbségi sorsban élő magyarság védelmének stratégiáját újra és újra át kell gondolnunk. A korábban követett megfontolások és eljárások (és főként az általánosságban érvényesített politikai retorika) ugyanis már régen csődöt mondtak, és ahogy magam látom, szinte minden téren nagy-nagy bizonytalanság tapasztalható.

Mára Arad talán a múlt század kilencvenes éveiben rögzített és az imént bemutatott adatsorhoz képest is radikálisan megváltozott. Tíz esztendeje a belvárosban még gyakran megütötte a fületem a magyar szó (akárcsak Temesváron vagy éppen Brassóban), mára ezek a szavak jóformán eltűntek: Arad román nagyvárossá vált és csupán néhány kisebb nyelvszigeten – a magyar kulturális egyesületben, a magyar szerkesztőségekben, a római katolikus és református templomban és néhány magyar iskolában lehet magyar beszédet hallani. Aki ma nemzetstratégiáról beszél, annak erre a változásra: a magyar szó elnémulására mindenképpen fel kell figyelnie. Hiszen Aradot, Temesvárt és Brassót meglehetősen gyors ütemben követi Kolozsvár, Nagyvárad és Szatmárnémeti, ott van nyomukban Marosvásárhely, amely néhány esztendeje még az erdélyi magyarság „fellegrának” számított, s ugyancsak alaposan megfogyatkozott a magyarság

létszáma, jóllehet ma még abszolút többséget alkot olyan városokban, mint a Székelyföld legendás központjai: Csíkszereda, Székelyudvarhely, Sepsiszentgyörgy és Gyergyószentmiklós.

A nyelvek rangsorában

Sok-sok évszázados története során a magyar nyelv többször is veszélybe került. A török hódoltság idején, midőn a Kárpát-medencét nagyjából nyolcvan százalékban kitöltő magyar népesség igen nagy része esett a pusztítás áldozatául. A Rákóczi Ferenc nevéhez fűződő függetlenségi háború után, midőn a háborús veszteségek, valamint a háború végén fellépő (még a hadi cselekményeknél is gyilkosabb) pestisjárvány okozta pusztítás, illetve a magyaránnyú külföldi betelepítés nagyjából negyven százalékra szorította vissza a magyarság országos számarányát. Ugyancsak jelentékeny veszteséget okoztak a huszadik századi háborúk, valamint a trianoni szerződés következményei: a repatriálások, kivándorlások, az erőszakos asszimilációra törekvő kisantant politika. Mindez csupán ebben az évszázadban közel kétmillió fővel apasztotta a magyarság számát a Kárpát-medencében.

Következésképpen csökkent a magyarság közép-európai számaránya, vagyis a magyar nyelv a térségben erősen visszaszorult. 1918-tól máig, azaz közel egy évszázad leforgása során a románok és a szlovákok lélekszáma több mint kétszeresére nőtt, miközben a magyarság lélekszáma kevesebb mint egynegyedével emelkedett. Ha a magyar anyanyelvűek száma ugyanolyan mértékben növekedett volna, mint a szomszédoké (az utódállamok többségi nemzeteié), akkor most legalább huszonkét millió magyarnak kellene lennie a közép-európai régióban, és ez egyértelmű magyar többséget jelentene a Kárpát-medencében.

A magyarság jelenlegi, nagyjából tizenkét és félmillió lélekszámával (10 millió Magyarországon, közel másfélmillió Romániában, közel félmillió Szlovákiában, 150 ezer Kárpátalján, 200 ezer a Vajdaságban és együttesen vagy 100 ezer Ausztriában, Szlovéniában és Horvátországban), még így is a Kárpát-medence lakosságának tekintélyes részét teszi ki, de már nem a többségét. És ez a közel ötven százalékos vagy a negyven százalékot jócskán meghaladó arányszám is igen törekeny, és gyorsan fogyatkozik: nem is szeretnék kétségbeejtő jóslatokig jutni, jóllehet léteznek ilyenek.

A magyar nyelv mindezek ellenére sem tartozik a világ „kisnyelvei” közé. Sidney S. Culbert washingtoni egyetemi tanár néhány évtizede készült nagy nyelvstatistikai felmérése szerint a Földön nagyjából 3000 nyelvet beszélnek, ezek között 12 olyan nyelv található, amely több mint százmillió ember anyanyelve (sorrendben: a kínai, az angol, a hindi, a spanyol, az orosz, az arab, a bengáli, a portugál, az indonéz, a japán, a német és a francia), további tíz nyelvet 50 és 100 millió közötti népesség beszél (urdu, pandzsábi, koreai, olasz, telegu, tamil, marathi, vietnámi, török, jávai).

A magyar nyelv ebben a rangsorban az igen megtisztelő negyvenhatodik vagy negyvenhetedik helyet foglalja el, előtte olyan nyelvek szerepelnek, mint az afgán, az asszami, a malajalam, a holland, a perzsa, a lengyel a román, az ukrán, utána pedig olyanok, mint a cseh, szlovák, a szerb, a horvát, a svéd, a dán, a finn, az újgörög, a bolgár és így tovább. A magyar nyelv ezek szerint Európában (az orosz, a német, az angol, a francia, az olasz, az ukrán, a spanyol, a lengyel, a román és a holland után) a tizenegyedik, és több mint húsz nyelvet előz meg az európai nyelvek rangsorában. A nagyvilágban pedig ezerszámra élnek nyelvek, amelyeket a magyarnál kevesebb (jóval kevesebb) ember beszél.

Kulturális átalakulás

Nyelvünk még sincs biztonságban, és ha a tapasztalt vagy éppen lehetséges veszélyeket számításba kívánjuk venni, külön-külön kell vizsgálat tárgyává tenni a magyar anyanyelvűek három nagy (földrajzi értelemben is elkülöníthető) csoportját: a magyarországiakat, a Kárpát-medencei magyar kisebbségeket és a nyugat-európai, valamint tengerentúli szétszóródásban élő magyarokat.

Magyarországon a nyolcvanas évek közepe (tehát nemcsak a rendszerváltás) óta egy nagyszabású

civilizációs átalakulás megy végbe, és ez mint minden átalakulás, a kultúrák, életformák, mentalitásmódok éles ütközésével jár együtt. A széles körben tapasztalható kulturális és mentális konfliktusok természetesen kihatnak a nyelv életére is. Mindennek csak egyik velejárója és következménye az, hogy (miként sokan panaszolják) nyelvünket kezdik ellepni az idegen szavak: a kereskedelmi elnevezésekben, a reklámokban, az elektronikus civilizáció eszközeinek használata során, sőt, a rádió és a televízió műsoraiban is. A jelenség nem merőben új, nagy civilizációs változások idején rendre bekövetkezik, így történt ez a 18. század végén, a 19. század elején is, midőn hazánkban megindultak a gazdasági átalakulás: a polgárosodás folyamatai. Az idegen szavak és kifejezések befogadására szükség van, de inkább csak akkor, ha valamely új fogalom, jelenség vagy eszköz megnevezésére nem áll rendelkezésünkre magyar szó, avagy ilyent nem tudunk némi nyelvújító leleménnyel létrehozni. Ezért kétségtelenül szükség lenne egy új nyelvújító mozgalomra, akárcsak Kazinczy idején. Ilyen mozgalom különben napjainkban is tapasztalható (itt és most jelen vannak ennek képviselői és munkásai) – mindazonáltal a mozgalom kiterjesztésére és állami (kölségvetési) eszközökkel is támogatandó erőteljesebb megalapozására szükség volna. A nyelvújítás mint nagyszabású kulturális kezdeményezés, mi több: mozgalom mindig akkor válik időszerűvé, midőn a civilizációs fejlődés, a polgárosodás lendületet kap, és előretör. Így történt ez a 19. század első harmadában: Kazinczy Ferenc nyelvújító mozgalma idején, így történt a 19. század végén, midőn a Szarvas Gábor által alapított és szerkesztett Magyar Nyelvőr című folyóirat volt az anyanyelv védelméért folytatott szellemi erőfeszítések műhelye, és így történt ez a harmincas években is, midőn Kosztolányi Dezső lett a nyelvművelés apostola, következetes szorgalommal gyomlálva az élőbeszédből a felesleges idegen szavakat. De a közelmúltban is folyt szívós és fáradhatatlan nyelvművelő munka, a jó emlékezetű Lőrincze Lajos jóvoltából, aki évtizedeken át dolgozott azért, hogy a beszélt nyelv minél magyarosabb legyen.

Ma is eleven nyelvművelő mozgalomra volna szükség, minthogy az idegen szavak és kifejezések már-már elöntik nyelvünket, kivált az üzleti életben, a cégtáblákon, az utcai feliratok között, ugyanakkor a rádió, a televízió és a közélet (például a naponta közvetített országgyűlési beszédek és viták) maguk is sokat rontanak a társadalom nyelvérzéken: nemcsak felesleges idegen szavakkal, hanem rossz mondatfűzéssel, helytelen hangsúlyozással is – kártékony mintát teremtve, holott a helyes mintát valamikor éppen a színházi beszéd és a közpolitika teremtette meg. Ennek a nyelvújító mozgalomnak a létrehozását és magát a nyelv védelmét azonban nem lehet egy úgynevezett „nyelvtörvényre” bízni, kivált nem olyan rendőri eszközökkel fellépő „nyelvtörvényre”, amelyet északi szomszédunk parlamentje hozott. Egy ilyen nyelvtörvény ugyanis nem a nyelv tisztaságát védi, hanem az emberek zaklatásának antidemokratikus eszköze.

A magyar nyelvet mint legnagyobb nemzeti örökségünket és szellemi értékünket, valóban óvni és védeni kell, ezt azonban nem törvényi úton, nem büntető rendelkezésekkel (idegen szóval: szankciókkal) kell elérni, hanem részben a rendelkezésünkre álló korábbi minisztériumi rendeletekkel, amelyek a kereskedelmi feliratok maganyelvűségét kívánják meg, főként pedig egy olyan „nyelvújító” és nyelvszépítő mozgalommal, amely az iskoláktól a tudományos műhelyekig, az egyházaktól a közvélemény- és nyelvformáló médiumokig áthatja a társadalom egész életét.

Nyelvünk a kisebbségi létben

A második nagy kört, amelyben nyelvünk védelemre szorul, a kisebbségi létben élő, nagyjából három millió, de lehet, hogy csupán két és félmillió Kárpát-medencei magyar alkotja. Közismert, hogy az ő anyanyelvi jogaik és nyelvhasználatuk ma is bizonytalan helyzetben van, és a fölénk növekvő államhatalom általában nem ismeri el, vagy csak részlegesen ismeri el azokat az elemi emberi és közösségi jogokat, amelyek az anyanyelvi iskoláztatást, az anyanyelvi kultúra megtartását és fejlesztését, illetve az anyanyelvnek a közéletben (a közigazgatásban, a jogszolgáltatásban, a politikában) történő szabad használatát lehetővé teszik.

Ezek a jogok az európai országok nagy részében: a nyugati világban ma már széles körben elismertek és érvényesíthetők. A spanyolországi katalánok, a finnországi svédek és a dél-tiroli (olaszországi) németek széles körű kulturális és területi autonómia birtokában fejleszthetik kultúrájukat, őrizhetik meg nemzeti identitásukat, de kulturális autonómiája van a dániai és belgiumi németeknek, az ausztriai szlovénoknak, sőt újabban a hagyományosan asszimilációs politikát folytató francia állam keretében élő korzikai olaszoknak is. Nem egy országban kisebbségi egyetemek is működnek, így igazán figyelemreméltó az, hogy Finnországban (Turku, svéd nevén Abo városában) létezik önálló svéd egyetem, noha az ország népességének csak 6,4 százaléka tartozik a svéd kisebbséghez.

A Kárpát-medencében élő magyarok helyzete ebben a tekintetben nem felel meg az európai normáknak: a Trianon óta eltelt nyolcvan esztendő alatt valójában mindig nyelvi háború folyt ellenük. Erről a nyelvi háborúról és elnyomásról 1930-ban Kosztolányi Dezső a következőképpen beszélt. „Egyelőre még derengeni se látjuk azt a várva várt szellemet, mely csak annyira is egybefogná az emberiséget, mint a középkor vagy a reneszánsz. Nem látjuk azt az új világot sem, mely a háború véreből és romjaiból keletkezne. Csak újabb vért és újabb romokat látunk, újabb lélektiprásokat, anyanyelvek üldözését, iskolák önkényes betiltását, hírlapok elkobzását, színészek kibotozását, a lelkiismereti és gondolati szabadság ellen való újabb merényleteket.”

A kisebbségi sorsba taszított magyarság ellen viselt nyelvháborúnak szüntelenül változtak a taktikai módszerei, voltak időszakok, midőn az anyanyelv használata biztosabb jogokra épült, például Romániában 1945 és 1947 között, vagy a jugoszláv Vajdaságban a tartomány autonómiája idején, és voltak időszakok, midőn a kisebbségi magyarság szinte teljesen meg volt fosztva nyelvi jogaitól, így Csehszlovákiában a második világháború után, vagy Romániában a Ceaușescu-féle zsarnokság utolsó évtizedében. Jelenleg Romániában a korábbiakhoz képest szabadabban, Szlovákiában az etnokratikus kormánypolitika következtében csak korlátok között érvényesülhetnek a magyarság nyelvi jogai.

A nyelvhasználat szintjei

A kisebbségi jogokat, közelebbről a kisebbségi anyanyelv-használati jogokat valójában egy többszintű rendszerben képzelhetjük el, ez a rendszer a minimális jogérvényesítés igen alacsony szintje és az európai jogelveknek megfelelő kollektív autonómiák magas szintje között több lépcsőt is mutat. Az első és leginkább kezdetleges anyanyelvhasználatot a családi (rokonsági) nyelvhasználat jelenti: ezt még a legelvakultabb és legembertelenebb etnokratikus parancsuralmak is csak ritkán szokták megakadályozni. Az otthoni, családi nyelvhasználat a legszentebb emberi jogok közé tartozik, és a család elemi joga eldönteni azt, hogy otthon milyen nyelven beszél. Ez a családi nyelvhasználati jog azonban a legkevésbé sem azonos az anyanyelv használatához fűződő joggal, minthogy a családban csupán a nyelv egy szűkebb köre érvényesülhet, és megfelelő műveltség nélkül – amelyet természetesen a családi élet szűkebb világában nem lehet megszerezni – az anyanyelv elsatnyul, úgynevezett „konyhanyelvvé” válik. Ez a magyar nyelv sorsa azokban a szórványközösségekben, amelyeket román, szlovák, szerb vagy ukrán környezet vesz körül. Ennél a családi nyelvhasználati szintnél valamivel többet tesz lehetővé a szomszédsági, egyházi, községi anyanyelvhasználat joga, midőn a lakóközösségekben és az egyházi szolgálatban teljes körűen használható a kisebbségi nyelv. Természetesen ez a nyelvhasználati szint is erősebb korlátozást jelent, minthogy a társadalmi nyilvánosság legtöbb fórumát elzárja a kisebbségi közösség elől. Általában ezt a nyelvhasználatot is engedélyezni szokták az etnokratikus rendszerek, habár itt már lehet erősebb megszorításokkal találkozni, például a moldvai csángók körében, akik számára az egyházi életben nem teszik lehetővé a magyar nyelv használatát.

Az anyanyelvhasználat harmadik (középső) szintjén a kisebbségi kultúra, mindenekelőtt a kisebbségi irodalom intézményrendszere helyezkedik el. Ezen a szinten az elmúlt közel nyolc évtizedben már erősebb korlátozások voltak tapasztalhatók. A kisebbségi irodalom, újságírás és néhány „nemzeti” tudomány

(irodalomtörténet-írás, néprajz) nyelvhasználati jogai általában megengedettek, a tudományos, művészeti és közművelődési egyesületek alakításának joga azonban sokszor korlátozott, így a kommunista évtizedekben szinte egyáltalán nem tudott érvényesülni, minthogy a gyülekezési jog teljes mértékben ki volt szolgáltatva az állampárt és a titkosrendőrség akaratának. Maga a kisebbségi kultúra is csak ritkán kapott (és kap) központi költségvetési támogatást, illetve a központi kormányzat nem ritkán arra törekszik, hogy a kisebbségi kultúrát peremhelyzetbe kényszerítse és „szubkultúrává” tegye.

A nyelvi jogok következő szintjén a kisebbségi oktatási rendszer helyezkedik el, mégpedig teljes körűen: az óvodától az egyetemig. Ez a rendszer mindenütt, ahol magyar kisebbségi közösségek élnek, csak töredékesen létezik és működik. Minden egyes szomszédos országban akadályokat gördítenek az oktatási rendszer teljes kiépülése elé, a magyar tankötelesek bizonyos százaléka (ez lehet 30-tól 60 százalékgig) nem anyanyelvű iskolában végzi tanulmányait, és a főiskolai szintű képzésnek korábban csupán néhány töredékes változata (lelkészképzés, újságíró- és tanárképzés) jöhetett létre. A kisebbségi egyetemi rendszer csak az utóbbi évtizedekben alakulhatott ki, nem utolsó sorban a kisebbségi magyar pártok, így az RMDSz és a szlovákiai Magyar Koalíció Pártja erőfeszítésének eredményeként. Ma már Nagyváradon, a Székelyföld városaiban és Komáromban működnek, igaz, nem mindig kedvező körülmények közepette, önálló magyar egyetemi intézmények. Különbözik a kisebbségi nyelvű egyetemi képzés Európában (a szlovák és a román propaganda állításával ellentétben!) egyáltalán nem tartozik a ritkaságok közé: Spanyolországban léteznek katalán tannyelvű egyetemek, Finnországban létezik svéd nyelvű egyetem, emellett a két világháború közötti polgári Csehszlovákiában is működött német nyelvű egyetem, és széles körben működtek német nyelvű főiskolák.

Végül a nyelvi jogok használatának következő szintjét a közületi-politikai nyilvánosság jelenti: az anyanyelv szabad használata a közéletben, a közigazgatásban és a jogszolgáltatásban. Ennek a közületi-politikai nyelvhasználatnak a személyi, illetve területi autonómia ad teljes keretet és lehetőséget, erre a kisebbségi autonómiára törekszenek a Kárpát-medencei kisebbségi magyar közösségek politikai és érdekvédelmi szervezetei. Különbözik a kisebbségi autonómia eszméje és gyakorlata ugyancsak az európai jogelvekből következők: a spanyolországi katalán, az észak-olaszországi osztrák, a belgiumi és dániai német, a finnországi svéd önkormányzatok igen jó mintát és ösztönző példát adhatnak a közép-európai magyar és nem magyar autonómiatörekvések számára is.

Ha az imént vázolt nyelvhasználati rendszer „szintjeit” egyféle fokozatosságot érvényesítő jogi „skálának” tekintjük, megállapíthatjuk, hogy az 1989 után kialakuló új közép-európai demokráciák még jócskán elmaradnak a jogérvényesítés európai normái mögött. Vannak országok, amelyek ma talán jobb helyezést kaphatnak, ilyenek Szlovénia, amely a legtöbbet adta a maga kisebbségi polgárainak (legalábbis az őshonos magyaroknak és olaszoknak), Horvátország, amely a balkáni háború lezárása után számottevő kisebbségi nyelvi jogokat helyezett kilátásba, elsősorban a szerbek számára, és Románia, amely az Iliescu-rendszer (és különösen a Ceaușescu-féle rémuralom) gyakorlatához képest jóval liberálisabb kisebbségpolitikát kíván folytatni. Igazi kisebbségi autonómiák kialakításáról azonban a mai Romániában sincs szó. Más országok, így Szlovákia és Szerbia viszont szűkítették a korábbi kisebbségi nyelvhasználati jogokat, és az ott élő magyarságnak úgyszólván napról-napra meg kell küzdenie anyanyelvi jogaiért.

Az utóbbi esztendő demokratikus változásai ilyen módon nem hoztak bizalmat kiváltó áttörést és megnyugtató eredményeket a közép-európai régió nemzeti kisebbségei (és közöttük a két és félmillió magyar) számára. Ennek ellenére vannak biztató jelek is, így mindenekelőtt az európai integráció szinte minden országban megmutatózó igénye, emellett a határok menti kistérségek gazdasági integrációjának kétségtelenül előre haladó folyamata. Közép-Európa történetének soron következő nagy feladata valószínűleg az lesz, hogy mindenütt le kell bontani az etnokratikus államrendszereket, és meg kell erősíteni az európai integrációs fejlődést.

Végül a magyar nyelv harmadik nagy köre a nemrég még emigrációban élő magyar közösségeket fogja át. Ennek a szórványmagyarságnak a közösségeiben is nagyjából 1 millió-1,2 millió ember él, de erősen

túlzottak azok a vélemények, amelyek szerint csupán az Egyesült Államokban 1,7 millió magyarral lehet számolni, a valóságban ennek a számnak jóval kevesebb mint a fele (600-700 ezer) lehet a hiteles adat. A magyar származású amerikaiak száma valóban igen magas, ebben a tekintetben az 1,7 milliós adat valószínűnek tetszik, ezeknek nagy része azonban már egyáltalán nem beszéli őseinek nyelvét, és nem érez közösséget a magyar kultúrával.

A nyugati világ magyarsága, és erre most már számítani kell, lassan elveszíti anyanyelvét: a második emigrációs nemzedék már csak törve, a harmadik pedig már egyáltalán nem beszél magyarul. Éppen ezért az ő körükben nem nyelvvédelemre van szükség, hanem a magyarsághoz való tartozás érzésének vagy a származás tudatának a fenntartására, amely mára elsősorban nem nyelvpoló erőfeszítéseket, hanem kulturális munkát kíván. Vagyis fel kell kelteni, meg kell erősíteni a nyugati világban élő fiatal magyar nemzedékek érdeklődését a magyar zene, a néptánc, a művészet és népművészet, az elődök szülőhazája iránt. Mindez a nyugati magyarság körében új kulturális stratégiát követel, és ennek a stratégiának a kidolgozásában, megvalósításában több társadalmi szervezetnek is részt kell vállalnia.

Kazinczy és Kosztolányi tanítása

A magyar nyelv most: az ezredforduló változó és sok tekintetben a politikai pártérdekek erőszakos (és a valóságos nemzeti érdekeket nem egyszer figyelmen kívül hagyó) érvényesítésének neuraszténias világában valóban védelemre, következképpen okos, tervszerű védelmi intézkedésekre szorul. Ezeket az intézkedéseket társadalmi konszenzusra kellene építeni, nem szabadna elhamarkodni, és főként nem szabadna pártpolitikai érdekeknek alárendelni. Egyszer össze kellene ülnie azoknak: nyelvtudósoknak, közéleti személyiségeknek, íróknak, újságíróknak, egyesületi vezetőknek, akik felelősek a magyar nyelv jövője és sorsa iránt. Ők kezdeményezhetik azt az új nyelvvédelmi stratégiát (ha tetszik: „nyelvújítást”), amelynek nem kevesebb felelősséggel, leleményességgel és hatékonysággal kell érvényesülnie, mint ama réginek, amelynek Kazinczy Ferenc volt a vezére és mestere. Kazinczy a nemzet lelkét és szellemi egységét látta a közös nyelvben, ahogy *A magyar nyelv polgári nyelvvé emelése felől* című 1808-as „tübingeni” pályaművében írta: „A hazai nyelv a nemzeti szeretetnek legszorosabb kapcsa még azoknál is, kiknek nemzete különböző részekre szaggattatott, s egy testet többé nem teszen.” A magyar nyelvújításnak – nyelvújításoknak, az „új magyar nyelvújításnak” is a magyar nyelvi öntudat, vagyis a nemzeti identitástudat megerősítése az alapvető feltétele. Igaza van Kosztolányinak, aki 1932-ben *Pár szó a nyelvújításhoz* című írásában a következőket jegyezte le: „A nyelvet, mely eleven, folyton változó és fejlődő folyamat, sohasem lehet véglegesen >rendbehozni<, kisöpörni és fényesre kefélni, de annyit igenis elérhetünk, hogy az öntudat résen álljon és csöndben, rejtetten munkálkodjék.”

Ezt a rejtett lelki munkálkodást kell megalapoznunk okosan és szívósan most, nem csak nyelvészeknek és nyelvművelőknek, hanem íróknak, tudósoknak, tanároknak, egyházi vezetőknek, mindenkinek, aki felelősséget érez nyelvünk fennmaradása miatt. Hiszen azt szeretnénk, arra törekszünk, hogy a Kárpátok „kebelében” még hosszú évszázadok multával is magyarul beszéljenek. Valóban arra van szükség, hogy megőrizzük anyanyelvünket – a megőrzés természetesen szüntelen megújulást-megújítást kíván: a nyelvvédelem és a nyelvújítás ügye (akárcsak Kazinczy Ferenc vagy Kosztolányi Dezső korában) mindig egy ügyet jelent.

(„A magyar nyelv és a magyar jogi műnyelv megújulása” címmel, 2013. december 5-én a Károli Gáspár Református Egyetemen rendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.)